

УДК 340.1

Правомірна поведінка: питання сприйняття та реалізації

Г. В. Свириденко,
кандидат юридичних наук

Досліджуються питання суб'єктивного сприйняття й реалізації правомірної поведінки та чинників, які впливають на ці процеси. Показано, що правомірна поведінка відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні відповідної ідеологічної платформи держави з метою виховання ініціативної законслухняної особистості – представника зрілого громадянського суспільства.

Ключові слова: правомірна поведінка, право, правове регулювання, мотивація правомірної поведінки, суб'єкт права.

Свириденко А. В. Правомерное поведение: вопросы восприятия и реализации

Исследуются вопросы субъективного восприятия и реализации правомерного поведения, факторов, которые влияют на эти процессы. Показано, что правомерное поведение играет чрезвычайно важную роль в формировании соответственной идеологической платформы государства с целью воспитания законопослушной личности – представителя зрелого гражданского общества.

Ключевые слова: правомерное поведение, право, правовое регулирование, мотивация правомерного поведения, субъект права.

Svyrydenko Hanna. Lawful behavior: issues of perception and implementation

The article at the general theoretical level examines the issues of subjective perception and realization of lawful behavior and the factors that influence these processes. The study concludes that lawful behavior plays an extremely important role

© Свириденко Ганна Вікторівна – кандидат юридичних наук

in shaping the corresponding ideological platform of the state in order to educate a law-abiding person – a representative of a developed, mature civil society.

Keywords: *lawful behavior, law, legal regulation, motivation for lawful behavior, subject of law.*

Актуальність дослідження різноманітних аспектів правомірної поведінки, особливо на загальнотеоретичному рівні, обумовлюється багатьма чинниками, зокрема тим, що право, як і суспільство, перебуває у постійному розвитку, змінює свої змістовні особливості. Крім цього, важливою обставиною, яка обумовлює необхідність дослідження феномена правомірної поведінки, є те, що з поступовим розвитком суспільства та науки з'являються нові можливості осмислення та пізнання цього явища, які закладені насамперед у методології пізнання правової дійсності. Адже, з одного боку, у сучасних демократичних умовах з'явилася можливість звертатися до методів та підходів, які раніше вважалися неприйнятними для дослідження правових явищ внаслідок, наприклад, ідеологічних причин, а з іншого – відкриваються нові прийоми та способи вивчення правових явищ, зумовлені, зокрема, науково-технічним прогресом.

Правомірна поведінка особи є закономірним та логічно обумовленим процесом, в якому під впливом зовнішнього середовища, індивідуального сприйняття правових настанов, певного світогляду, рівня правової культури, правової свідомості формується модель належної (правомірної) поведінки, що реалізується як правова активність особи.

Одним із найважливіших завдань виховання сучасної особистості є підготовка її до правомірної поведінки в різноманітних сферах життєдіяльності при вирішенні життєвих завдань у різних умовах та ситуаціях. Виховання, спрямоване на досягнення вказаного результату, є не лише важливою складовою процесу формування всебічно розвиненої особистості, а й основним засобом позитивних змін особи, з тих чи інших причин схильної до протиправної поведінки.

Вивчення різноманітних аспектів правомірної поведінки вже було предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема С. Алексеева, С. Бобровник, О. Богінча, О. Варич, О. Копиленка, О. Костенка, В. Кудрявцева, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришина, А. Піголкіна, П. Рабіновича, Т. Тарахонич, В. Сіренка, О. Ющика, Ю. Шемшученка тощо. Водночас, незважаючи на певну увагу науковців до феномена правомірної поведінки, слід визнати, що чимало аспектів даного явища ще не знайшли належного доктринального осмислення.

Насамперед зазначимо, що право – це не єдиний, але один з найважливіших інструментів управління поведінкою людей у суспільстві, хоча

поведінка людини в цілому – явище дуже складне і багатоманітне. Зовнішньо людська поведінка виражається в практичних (фізичних) діях або бездіяльності людей, а також може бути вербальною (словесною). Якщо, наприклад, вести мову про бездіяльність у правовому (юридичному) значенні, то у загальному розумінні вона означає відсутність поведінки, передбаченої законом. При цьому може йтися, зокрема, про злочинну бездіяльність, суть якої полягає в тому, що особа не дотримується суспільно необхідної поведінки, передбаченої нормами права.

Право регулює не будь-яку поведінку людини, а тільки суспільно значущу, що, як така, що закріплена в праві, стає юридично значущою, викликає ті чи інші правові наслідки і тому охороняється та забезпечується системою правових гарантій. Відповідно до загальноприйнятого підходу правомірна і протиправна поведінка є двома формами правової поведінки. Правова поведінка в цілому визначається як соціально значуща і підконтрольна свідомості та волі поведінка індивідуальних і колективних суб'єктів, передбачена правом, а отже, яка тягне за собою правові наслідки.

Відомо, що суспільно необхідна, корисна для суспільства поведінка закріплюється в нормах права (законах та інших нормативно-правових актах) у вигляді прав і юридичних обов'язків суб'єктів права, тобто громадян, їх об'єднань, державних органів і посадових осіб. Саме правомірна поведінка відображає суспільні потреби, відповідає необхідності розширення рамок свободи поведінки у демократичному суспільстві.

У зв'язку зі зростанням ролі правового регулювання у розбудові громадянського суспільства і правової держави, а також розширенням можливостей права завдяки новому праворозумінню, правомірна поведінка і, як наслідок, правозаконність і правовий порядок стають нагальною потребою всього суспільства. Як впливає з властивостей і методів правового регулювання, право – специфічний нормативний регулятор саме внаслідок своїх можливостей і форм впливу на свідомість і поведінку учасників суспільних відносин.

Кінцевою метою створення правової системи кожної держави, спеціального механізму правового регулювання є створення таких правил поведінки в сферах, які регулюються правом, які б сприяли повною мірою реалізації прав, свобод і законних інтересів кожної людини, не порушуючи прав і свобод інших людей, а також інтересів громадянського суспільства і держави в цілому.

Таким чином, правове регулювання виступає як частина системи соціального регулювання суспільних відносин, але йому належить осо-

бливе місце. Саме тому під правовим регулюванням розуміють сукупність різних способів і методів впливу права на поведінку і свідомість людей з метою забезпечення правомірної поведінки. У всіх випадках впливу права на поведінку суб'єктів правових відносин можна говорити про вплив на свідомість і волю людей, оскільки дії, що не піддаються свідомому вольовому контролю, хоча і підпадають під визначення правопорушення, проте не регулюються правом. Це дії дітей, підлітків, що не досягли певного віку, неосудних тощо. Свідомість і поведінка людей є особливими об'єктами правового впливу, яким людина піддається в тій чи іншій формі протягом усього свідомого життя, що дозволяє стверджувати, що в структурі свідомості людини формується правова свідомість, з урахуванням якої суб'єкт або дотримується норм права, або порушує їх. При цьому людина відчуває як регулятивний, так і ідеологічний, виховний вплив права¹.

Без попереднього усвідомлення людиною правових приписів, їх оцінки з точки зору корисності важко дотримуватися приписів правових норм. Процес усвідомлення варіантів поведінки може бути як значним, так і мінімальним, що дає можливість класифікувати правомірну поведінку залежно від її характеру і мотиву. Регулятивні можливості впливу права на поведінку особистості можна вивчати, співвідносячи, з одного боку, з внутрішньою будовою норми права, а з іншого – з людською поведінкою.

Значну роль при мотивації правомірної поведінки відіграє гіпотеза правової норми, оскільки вона містить вказівку на умови, за яких поведінка, передбачена в диспозиції норми, може бути вчинена. Гіпотеза орієнтує людину на втілення тієї моделі поведінки, яка міститься в диспозиції. Таким чином, гіпотеза і диспозиція справляють первинний регулятивний вплив на свідомість, а потім і на поведінку людини, пропонують їй зробити вибір на користь правомірної поведінки. Санкція, як структурний елемент правової норми, не тільки вказує на заходи державного примусу на випадок порушення вимог правової норми, а й є серйозним фактором, що стримує людей від правопорушень. Таким чином, регулятивний вплив норми права вже запрограмовано в її змісті та у внутрішній структурі.

Стосовно правомірності або протиправності поведінки особа може розмірковувати, порівнюючи її з моделлю поведінки, закладеною в нормах права. При цьому, як відомо, в правових нормах містяться варіанти як

¹ *Оніщенко Н.М.* Ініціатива в праві: підходи до вивчення та розгляду // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2018. № 1. С. 36-40.

правомірної, так і види забороненої поведінки, тобто протиправної поведінки.

Якщо звернутися до психологічного механізму (мотивації) індивідуальної поведінки в сфері права, то вона складається із трьох основних етапів, які відповідають трьом елементам норми права:

- мотивація – планування поведінки,
- прийняття рішення;
- виконання рішення.

У процесі мотивації людина вивчає шляхи і засоби задоволення своїх нагальних потреб та інтересів, у тому числі правові способи та засоби. Вибір правових засобів одразу переводить її поведінку в сферу права. Отже, вивчаються вже тільки дозволені способи задоволення своїх інтересів, тобто варіанти, що містяться в тих чи інших нормах права, а також умови, за яких можна здійснити ту чи іншу правову поведінку. В процесі мотивації людина може дійти різних висновків, зокрема про перевагу правового способу поведінки серед всіх інших; про те, що єдиний спосіб, який відповідає її інтересам, тільки правовий, а іноді й висновку про те, що можна проігнорувати правові способи, оскільки міри покарання незрівнянні з вигодою від використання інших незаконних способів (особливо в сфері корупційних дій та проявів).

При цьому чим вищий рівень світогляду, правової і моральної свідомості особи, чим позитивнішим є ставлення до права, тим швидше і частіше вона доходить висновку про перевагу правового способу задоволення своїх потреб і інтересів, а також про необхідність дотримання законів та інших нормативно-правових актів.

Таким чином, мотивація – це психологічний процес усвідомлення значущості, корисності права, а мотив є спонуканням до правомірної або протиправної поведінки в сфері права.

Аналізуючи свою поведінку, ми завжди можемо згадати, що стало мотивом прийняття того чи іншого рішення. Отже, перша стадія мотивації – планування поведінки. Саме тут вже починається аналіз умов дії правових норм (зміст гіпотези) і своїх правових можливостей (суб'єктивних прав і юридичних обов'язків), закладених у диспозиції норми права.

Ухвалення рішення діяти у правовий спосіб, тобто на підставі норм права, означає, що людина перетворюється на суб'єкта права, і його поведінка повинна відповідати дозволеним зразкам. Суб'єкт права при цьому використовує різні дозволені правові способи задоволення своїх потреб та інтересів залежно від того, яка модель поведінки, закладена в тій чи іншій

правовій нормі, відповідає її інтересам. Більшість, як правило, використовують у своїй поведінці лише дозволені й можливі варіанти поведінки та утримуються від заборон, керуючись мотивом необхідності дотримання закону, а інші – мотивом небажання настання юридичної відповідальності за їх порушення. Таким чином, вибір варіанту поведінки з усіх можливих і дозволених є етапом прийняття остаточного рішення, за яким настає його виконання.

З позиції психології, людина здійснює вольові дії (акти) і неусвідомлені, рефлексорні рухи та імпульсивні дії. Поведінка складається з низки вчинків, що знаходяться під контролем свідомості, а діяльність – сукупність послідовно здійснюваних поведінкових актів, які спричиняють зміни в оточуючому середовищі та в самій собі. Діяльність також можна розглядати дещо інакше – не як сукупність поведінкових актів, а з позиції їх значущості для людини, оточуючих, суспільства в цілому, їх соціальної цінності (правової, політичної, моральної, релігійної тощо). Саме при такому підході використовується термін «поведінка», тобто зовнішньо виражена форма діяльності, яка підлягає оцінці. Поведінка завжди пов'язана із системою тих соціальних зв'язків і відносин з іншими людьми, суспільством, державою в цілому, в яких індивід проявляє себе як особистість. Саме тому вони є суб'єктом правової і моральної оцінки та регуляції поведінки. Поведінка – ланка, що опосередковує взаємовідносини між свідомістю людини і зовнішнім світом. Питання про правові якості людини звичайно концентрується на співвіднесенні поведінки і правової свідомості індивіда, але при цьому слід пам'ятати, що: 1) незнання закону не звільняє від відповідальності, а його знання часто не є перепорою для правопорушення; 2) законослухняна поведінка забезпечується передусім моральними нормами особистості та її найближчого середовища, соціоконтроль якого особа сприймає як стримуюче начало, а норми – як свої особисті правила.

Так, відомо, що до предмета кримінології, окрім самого вивчення злочину, включається також дослідження його джерел або детермінантів, у тому числі психологічних. Злочинна поведінка є процесом, що розгортається у просторі й часі та включає не лише самі дії, але й попередній вплив на особистість, психологічні явища та процеси, які визначають генезис протиправного вчинку.

Психологічна структура злочинної поведінки має такі ж компоненти, як законослухняна, але зміст їх інший. У цілому вона характеризується як антисуспільна, тобто заборонена законом через підвищену суспільну небезпеку. Можна виділити три основних етапи механізму злочинної

поведінки: 1) мотиваційний, 2) цілепокладаючий, 3) операціональний (виконавчий), кожен із яких виконує свої функції у взаємозв'язку з іншими. Власне, поведінкою є лише заключний етап, коли злочин реалізується зовні і набуває юридичної значущості².

Як бачимо, зміст правової норми в багатьох випадках здатний безпосередньо впливати на вибір правомірних способів поведінки. Норма права, як уже зазначалося, вказує найбільш схвалюваний державою правомірний варіант поведінки, яка не тільки захищає особу від несприятливих наслідків порушень закону, а й несе переваги для неї, оскільки вона, тобто суб'єкт права завжди може захистити свої порушені права й інтереси в суді або в інший спосіб. Дозволений спосіб поведінки гарантує правовий захист держави, і це, як відомо, одна з правомочностей носіїв суб'єктивного права.

Таким чином, якщо особа знає і передбачає сприятливі наслідки своїх правомірних дій, знає позицію закону відносно того або іншого способу задоволення потреб і інтересів, то вона обов'язково скористається існуючою нормою права і її поведінка буде не просто правомірною, але і захищатиметься державою.

Розглянемо, яким чином різні види правових норм впливають на мотивацію правомірної поведінки, і спробуємо зрозуміти, якими мотивами керуються суб'єкти права при реалізації в своїй поведінці тих чи інших норм права.

Так, уповноважуючі норми містять не тільки суб'єктивні права, але і варіанти дозволеної поведінки. У зв'язку з цим мотивом їх використання є їх схвалення державою. Такі норми не зобов'язують і не забороняють, але створюють стимули для даної поведінки.

Зобов'язуючі норми поведінки відображають державні потреби в здійсненні певних дій. Замислимося над питанням: що мотивує людей до їх дотримання? Очевидно, що це може бути усвідомлення необхідності виконати владне розпорядження держави, зазначене в нормі права, а також почуття обов'язку і небажання відчувати несприятливі наслідки у вигляді юридичної відповідальності.

Забороняючі норми (наприклад, кримінального, адміністративного, фінансового та податкового законодавства) містять опис протиправної поведінки, яка негативно оцінюється і засуджується державою і суспільством. Мотивом тут можуть бути як небажання відчувати негативні

² *Юридична психологія*: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і фак.; за заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. С. 204-205.

наслідки порушення заборон, так і усвідомлене розуміння їх шкідливості для громадського порядку та прав інших учасників правових відносин.

У разі використання особою всіх правових можливостей, що надаються законом і державою, ми можемо говорити про активну правомірну поведінку. Можливість задовольнити свої потреби й інтереси дозволеними способами, забезпеченими гарантіями держави, стимулює правову активність, тобто більш широке використання норм права в своїй поведінці. У свою чергу, правові гарантії захисту суб'єктивних прав стимулюють їх активне використання.

Таким чином, суб'єкт права використовує правомірні моделі поведінки, закладені в нормі права, якщо насамперед створюються умови, зазначені в гіпотезі норми права. Іншими словами, структурна будова норми права точно відповідає генезису, тобто походженню, формуванню і розвитку правомірної поведінки, а також формує мотиви поведінки.

Звичайно, ми повинні пам'ятати про те, що правомірна поведінка не є самоціллю, і особа використовує право тільки як один з найбільш ефективних способів здійснення своїх дій у різних сферах життя (насамперед економічній, політичній тощо). Якщо вона при виборі способів своєї поведінки обирає правові шляхи, то узагальнено можна говорити про формування правових мотивів правомірної поведінки, що означає, що у неї (особи) виникло усвідомлене рішення дотримуватися моделі поведінки, закладеної в нормі права³. У разі негативного ставлення до права в цілому або несхвалення запропонованих варіантів особа або порушує норму права, або ігнорує її, що є, по суті, тим самим.

У літературі правовий мотив дотримання заборон і використання дозволених варіантів поведінки ще називають правовою установкою – компонентом зрілої правової свідомості особи, яка актуалізується щоразу, коли людина стоїть перед вибором: обрати правові засоби або проігнорувати заборони. В процесі неодноразового використання правова установка з урахуванням колишніх помилок коригується, набирає стійкості, фіксується в свідомості і немовби демонструє стан готовності слідувати нормам права при настанні правової ситуації. Людина, не замислюючись, тобто не осмислюючи знов і знов всі переваги дотримання права, обирає модель поведінки, встановлену в нормі права, яка відповідає тій чи іншій ситуації. Коли одна і та ж потреба задовольняється в одних і тих

³ Олейников С. М. Правомірна поведінка // Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права / ред. кол.: О.В. Петришин, (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. 2017. С. 568-574.

самих умовах, то спонукання людини зробити ту чи іншу дію актуалізує установку на правомірну поведінку і, внаслідок цих обставин, правомірна поведінка для багатьох стає звичною. Наприклад, людина, неодноразово роблячи покупки в магазині або користуючись послугами громадського транспорту, не замислюючись, оплачує товар або послугу (це є прикладом звичної правомірної, законотрухняної поведінки, заснованої на знанні закону і правовій установці).

Таким чином, правова установка наче знімає процес мотивації (навіщо, чому, вигідно або невигідно, які наслідки тощо). Іншими словами, при сформованому позитивному ставленні до права, наявності певного позитивного досвіду використання правових засобів, відповідний суб'єкт (особа), керуючись установкою на дотримання права, обирає правомірні способи поведінки. У разі ж негативного ставлення до права, його сприйняття виключно як знаряддя державного примусу й інструмента заборони та обмеження свободи поведінки, в свідомості людини може сформуватися антисуспільна установка, що часто веде до протиправної поведінки і його найбільш небезпечної форми – злочину.

Відповідно для того, щоб поведінка всіх потенційних суб'єктів права була правомірною, а це важливо для дотримання інтересів усіх інших учасників правових відносин, важливо сформувати в свідомості людей позитивний образ права, демонструвати його регулятивні можливості, постійно розширювати суб'єктивні права і свободи. Треба відзначити, що така тенденція властива праву в демократичній державі.

Отже, юридично значуща і насамперед правомірна поведінка стала стимулюватися самою державою, заохочуватися в різних нормах права. Стимули і пільги, що містяться в них, є істотним чинником формування правового мотиву дотримання і виконання законів. Що стосується суб'єктів права, насамперед громадян, то вони, завдяки розвитку і вдосконаленню законодавства, наділяються ще більшими правами, що знаходить відображення у змісті правових норм, скасуванні зайвих заборон тощо.

Користь і вигода від правомірної поведінки, від відповідності поведінки суб'єктів права зразкам, закріпленим у правових нормах, дозволяє громадянам стати повноправними учасниками різноманітних відносин, при цьому вони впевнені, що в разі порушення їх прав держава їх захистить, оскільки їх поведінка відповідає закону і заохочується.

Отже правомірна поведінка є різновидом соціальної поведінки людини у правовій сфері та розглядається в якості кінцевого результату здійсненого права. Більшість діянь в правовій сфері становлять правомірні вчинки. Саме вони визначають основу нормального функціонування

суспільства і співпадають з моделлю, зафіксованою в правових нормах, які, у свою чергу, є критерієм правомірності поведінки. Іншими словами, зіставляючи свої дії з нормативними приписами про належне, що зафіксовані в правових нормах, особа керується ними у своїй поведінці.

В юридичній літературі правомірна поведінка визначається як обумовлена культурно-моральними поглядами і життєвим досвідом людини діяльність у сфері права, заснована на свідомому виконанні його (права) вимог. Існує й інше визначення правомірної поведінки – така, що відповідає вимогам норм права. Правомірна поведінка також проявляється в утриманні від забороненої поведінки, тобто у вигляді дозволеної законом бездіяльності.

Важливою властивістю права є те, що в нормах права поряд з моделлю правомірної поведінки закріплюється право на свободу вибору, тому правомірна поведінка – це ще і «вільна» поведінка. Суб'єкт права «вільний» обирати варіант з усіх можливих і дозволених. Тут вступають в силу внутрішні регулятори поведінки, пов'язані не тільки з усвідомленням можливого примусу з боку держави, морально-етичної системи, правової свідомості і правової установки особи на дотримання права, а й знання самого права. Таким чином, правомірна поведінка в сфері права – це насамперед діяння, продиктовані людині її волею і свідомістю.

Особлива значущість і цінність правомірності людських дій набуває у часи соціальних змін. Складні процеси становлення нових соціальних відносин, які законодавчо ще не оформлені й тому знаходяться в умовах правового вакууму, створюють всі умови для того, щоб протиправність набула широкого характеру. Масовість цілком усвідомленої неправомірної поведінки може мати місце в умовах особливого морально-психологічного стану індивідуальної та суспільної свідомості, яка обумовлена кризою суспільства, характеризується розкладом системи цінностей, суперечностями між оголошеними цілями та неможливістю їх реалізації і виражається у відчуженні людини від суспільства, апатії, загальному розчаруванні, у масовому розповсюдженні негативної девіантності. До цього слід додати неминучу маргіналізацію населення. Все це створює ідеальні умови для швидкого розширення сфери делінквентної (кримінальної) субкультури.

Слід окремо зазначити, що вкрай мало уваги позитивним проявам правової поведінки приділяється сьогодні в юридичній літературі. Тут основні пріоритети належать вивченню юридичної практики, пов'язаної виключно з правопорушеннями. Найбільше ця особливість помітна в навчальній літературі, де у виданнях з теорії держави і права правомірній поведінці присвячується в кращому випадку дві-три сторінки загальних

положень, а спеціально-галузеві навчальні посібники (навіть у відповідних розділах) про неї взагалі не згадують. Проте слід відзначити, що певна увага надана вивченню правомірної поведінки в рамках дослідницьких проектів з юридичної психології. Однак у переважній кількості випадків подібні дослідження за будь-яких причин слабо інтегруються у, власне, правове поле, у загальнотеоретичні дослідження, і залишаються лише в рамках психології. Між тим актуальність комплексних психолого-правових досліджень даної сфери та негайне втілення їх у рамках державних програм правового просвітництва та виховання підтверджуються реаліями сучасного розвитку нашого суспільства.

Отже, завдання сучасної юридичної науки – це насамперед дати теоретичне обґрунтування ролі та значущості правомірної поведінки для формування відповідної ідеологічної платформи держави з метою виховання ініціативної законслухняної особистості – активного представника зрілого громадянського суспільства.

Svyrydenko Hanna. Lawful behavior: issues of perception and implementation

The article at the general theoretical level examines the issues of subjective perception and realization of lawful behavior and the factors that influence these processes. Legal regulation acts as part of the system of social regulation of social relations, but it belongs to a special place. That is why under the legal regulation it is understood the set of different methods of influencing the right to behavior and consciousness of people in order to ensure lawful conduct. In all cases, the influence of the law to the behavior of subjects of legal relations it can be said about the impact on the consciousness and will of people, because actions that are not subject to conscious volitional control, although they fall under the definition of the offense, but not regulated by law. Consciousness and behavior of people are special objects of legal influence, which a person submits in one form or another throughout the conscious life, which allows to assert that in the structure of the human consciousness formed a legal consciousness, according to which the subject or observes the rules of law, or violates them.

Significant role in the motivation of lawful behavior is played by the hypothesis of the legal norm, because it contains an indication of the conditions under which the behavior prescribed in the disposition of the norm can be committed. The hypothesis guides the person to the embodiment of the model of behavior that is contained in the disposition. Thus, the hypothesis and disposition give the primary regulatory influence on consciousness, and then on human behavior, suggest him to make a choice in favor of lawful behavior. A sanction, as a structural element of the legal norm, not only point to measures of state coercion in the event of violations of legal requirements, but also serves as a serious deterrent to people from offenses. Thus, the regulatory influence of the law is already programmed in its content and in the internal structure.

If we turn to the psychological mechanism (motivation) of individual behavior in the field of law, it consists of three main stages that correspond to the three elements

of law norm: motivation – behavior planning; making a decision; execution of the decision. Motivation is a psychological process of awareness of the significance, usefulness of law, and the motive is an incentive to lawful or unlawful conduct in the field of law. The decision to act in a legal way, that is, on the basis of law, means that a person becomes a subject of law and his behavior must conform to authorized models. The subject of law thus uses different legal ways to meet their needs and interests, depending on which model of behavior laid down in one or another legal norm is in line with its interests. Behavior consists of a number of actions that are under the control of consciousness, and activity is a set of consistently carried out behavioral acts that cause changes in the environment and in itself.

We must remember that lawful behavior is not an end in itself, and the person uses the law only as one of the most effective ways of carrying out his actions in various spheres of life. If a person chooses the legal paths in choosing her own methods of behavior, then it is generally possible to speak about the formation of legal motives of lawful conduct, which means that an individual has a conscious decision to follow the pattern of behavior inherent in the law norm.

The study concludes that lawful behavior plays an extremely important role in shaping the corresponding ideological platform of the state in order to educate a law-abiding person – a representative of a developed, mature civil society.

Keywords: lawful behavior, law, legal regulation, motivation for lawful behavior, subject of law.

УДК 347.1

Становлення і розвиток сучасних концепцій реалізації принципу добросовісності в праві

І. В. Назарова,

аспірантка відділу теорії держави і права

Інституту держави і права ім. В. М. Корецького

НАН України

Стаття присвячена періодизації становлення і розвитку сучасних концепцій застосування принципу добросовісності в основних правових сім'ях світу. Значну увагу приділено тенденціям і закономірностям новелізації концептуальних підходів до реалізації вказаного принципу в умовах глобалізаційних правових процесів.

Ключові слова: *принцип добросовісності, юридичний концепт, римське право, Кодекс Наполеона, приватне право.*

© Назарова Ірина Володимирівна – аспірантка відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України